

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר'
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברוק
 כולל דחסידי סוכטשוב
 כולל "סנה משה"
 ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק ז"ל
 בית מדרש
 למגידי שיעור "דף היומי"
 חתום סוכר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 5775333-03

האשה
החשובה ודופת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

י"ו ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 826

מסכת כתובות מ"ח - נ"ד ♦ אבות ד', י"ז - ד', כ"א

בס"ד, ב' ניסן תשע"ה

השבוע בגליון

- ♦ כתיבת ספרי תורה בדיו שצבעו מתחלף
- ♦ בן נצר - מחריב ישיבת נהרדעא
- ♦ ראובן שהתחייב לשמעון לתת ללוי

♦ מדוע אתרוג שפיטמו נשר כשר לברכה?

- ♦ מה מקבלים ב"תוספת שבת"?
- ♦ מצוות לימוד תורה - אין שיעור להוצאת ממון עליה
- ♦ "רצה הקב"ה לזכות את ישראל"

דבר העורך

הא לחמא עניא

עשרות כלבי ציד הקיפו את הפמליה, מכשכשים בזנביהם במלכותיות.
בני לווייתו ידעו כי הקיסר יוצא למסעות ציד כדי להינפש, ליהנות מן האוויר הצלול והרכיבה בשטחים הפראיים. לפיכך לא פצו פה והאזינו בדממה להלמות פרסות הסוסים שדהרו בחדווה קדימה.
הפמליה עברה את פלג המים המסמן את תחילת היער, ודרך מסך ציוצי הציפורים הנרגשות בקע צליל ענוג ורך. חליל. אהבתו של המלך לגנינת חליל היתה מן המפורסמות. קול החליל התגבר והתעצם. דמם ופרץ באחת בחדווה, כמו היה המחלל יודע כי את אזני מלכו הוא מהנה.
על מחצלת בוהקת משימוש ישב נער-רועים, עטוי בבלווי בגדים, משוכל רגליים, וכפות רגליו היחפות מהדהדות על האדמה החמה, נוגעות-לא-נוגעות, בתיאום מושלם עם החילולים המפעיעים שבקעו מן הקנה שאחז בדבקות.
הפמליה עצרה בהשתאות הקיסר גלש מסוסו, סימן בידו לבני לווייתו שלא יוציאו הגה, ועמד בלא אומר מול הרועה, ספג אל תוכו את הרועה והשלווה, התום והבוסריות, ובהחלטה של פעם-בחיים, ניגש אל מקום מושבו של המחלל, הניח יד רכה על כתפו וחייך בטוב לב למראה הנער שהתנער ממקומו ביראת כבוד לפני מלכו.
הם לא נפרדו, שם, ביער, למרגלות המחצלת.
אפוף אושר הועלה הנער אחר כבוד אל כרכרתו של המלך, ובתום המסע הם שבו יחד אל הארמון.
מכאן ואילך היה מקום מושבו של הנער בארמון.
הקיסר הגה בליבו, כי נערותו רצופת הדלות היא היא שתכשיר אותו להיות הטוב שבשרי הממלכה. מי ממנו ייטיב לדעת את מחסור העם, את מצוקותיו ואת מאווייו. שנים אחדות שהה הנער בארמון המלוכה, <<

דף מז/א דמסר לה בשבתות וימים טובים

מה מקבלים ב"תוספת שבת"?

מצוות "תוספת שבת" ו"תוספת יום טוב" מוכרת לכל. בכל ערב שבת אנו מקדימים לקבל את השבת, לפי שחובה לעשות כן, להוסיף מחול על הקודש (עיי'ן שולחן ערוך או"ח סימן רס"א סעיף ב' וברמ"א שם). מצווה זו ניתן לקיים על ידי הוספת זמן מועט מחול על הקודש, אך אפשר להקדים ולקבלה לפני כן מ"פלג המנחה" - כשעה ורבע לפני השקיעה [ויש אומרים מצאת הכוכבים. ראה משנה ברורה שם ס"ק כ"ה].

תוספת של היום או של דיניו? נדונים רבים הסתעפו מהלכה זו, וגם אנו עסקנו בה רבות בעבר. במאמר שלפנינו נתמקד בנידון העוסק במהותה של ה"תוספת": האם ה"תוספת" מתייחסת לכל דיני היום או לאיסור מלאכה בלבד, שחייבתנו תורה לפרוש ממלאכה זמן מה לפני כניסת היום.

כלומר, האם זמן "תוספת שבת" נחשב כיום השביעי, יום השבת, אף על פי שבפועל עדיין לא התחלפו הימים, בכל זאת, מי שקיבל על עצמו תוספת שבת תם עבורו היום השישי ונכנס היום השביעי. או שמא לא חלף היום, עדיין יום שישי הוא גם לגבי מי שקיבל תוספת, אלא שבזמן התוספת הוא מקבל על עצמו את **איסורי** יום השבת וחובה עליו לפרוש ממלאכה.

אחת ההשלכות של חקירה זו היא אם בזמן התוספת חלים דיני השבת והיום טוב על כלל מצוותיהם, או רק איסוריהם חלים. ביום טוב, למשל, בו יש מצוות שמחה, לפי הצד הראשון מצוות השמחה מתחילה מעת קבלת "תוספת יום טוב", כי כבר נכנס היום הבא, ואילו לפי הצד השני בזמן התוספת כבר אסורים במלאכה, אך מצוות שמחה - אין.

חקירה זו מוצאת את ביטוייה לא רק לגבי הלכות שבת ויום טוב, כי אם גם לגבי הלכות שונות. להלן אחת מהן:

אשה שלענייני טהרתה צריכה לדעת אם כעת יום שישי או יום שבת, כיצד עליה לחשב את זמן ה"תוספת"? הרמ"א (שולחן ערוך יו"ד סימן קצ"ו סעיף א') מביא מחלוקת בדבר, אם תוספת השבת אינה אלא לגבי קדושת השבת, אך מבחינתה יום שישי הוא, או שמא בזמן התוספת שבת היא לכל דבר [יש להדגיש, כי הנידון הוא לראות את זמן התוספת כיום השבת לחומרא בלבד ולא לקולא].

הפוסקים (ראה ש"ך וביאור הגר"א ביו"ד שם) מצאו בסוגייתנו הוכחה נאמנה מהי דעתם של בעלי התוספות בנידון.

צעילוי נשמת

הר"ר **חיים צבי פסקוביץ** ז"ל
 ב"ר זאב דב ז"ל
 והצדקת **ריינה גולדה** ע"ה
 נלב"ע ג' בניסן תשנ"ט
תנצב"ה
 הונצחו ע"י משפחת פסקוביץ שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **שאל צבי איינהורן** ז"ל
 ב"ר חיים נפתלי ז"ל
 נלב"ע ה' בניסן תשס"א
תנצב"ה
 הונצח ע"י בניו ובני משפחותיהם שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **שלמה זלמן פורוש** ז"ל
 ב"ר יהושע מרדכי ז"ל נלב"ע ה' בשבט
 ומרת **שרה פורוש** ע"ה
 ב"ר אברהם ישראל ז"ל נלב"ע ד' בניסן
תנצב"ה
 הונצחו ע"י ידידינו הר"ר **שאל יצחק פניגשטיין** ומשפ' שיחיו - בני ברק

לעילוי נשמת

הר"ר **אברהם חיים המלסדורף** ז"ל ב"ר ברוך ז"ל
 נלב"ע ר"ח ניסן תשס"ז **תנצב"ה**
 הונצח ע"י משפחות המלסדורף וליפסקר שיחיו

בתוך משאה ומתנה של גמרתנו המבקשת להוכיח כי מעשה ידיה של הבת שייכים לאביה, היא מעלה אפשרות כי אמנם לאב יש זכות למסור את בתו לחופה, אך אפשר שעליו לעשות כן בשבת וביום טוב בלבד, כדי שלא לגרום לה הפסד שתבטל ממלאכתה.

בעלי התוספות (ד"ה דמסר) על אתר תמהים, הן ידוע כי אין נושאים נשים במועד מפני שאין מערבין שמחה בשמחה! כיצד מציעה הגמרא להשיאה ביום טוב?

בעלי התוספות מתרצים כי אין הכוונה ששיאנה ביום טוב עצמו אלא בזמן תוספת יום טוב. זמן זה נאסר במלאכה, אך עדיין לא חלה מצוות השמחה של יום טוב. בעת תוספת יום טוב, אין מניעה, איפוא, להתחתן, כי עדיין לא מתערבת שמחה בשמחה.

מוכח, כי לדעתם בתוספת יום טוב חל איסור מלאכה בלבד, אך היום עצמו, על כל דיניו, נותר כשהיה.

דף נ/א אל יבזבז יותר מחומש

מצוות לימוד תורה - אין שיעור להוצאת ממון עליה

במסכת יומא (לה/ב) אומרת הגמרא, כי עני שמלאו ימיו ובהתייצבו בפני בית דין של מעלה טוען כי לא היה סיפק בידו ללמוד תורה עקב טרדותיו, נדחה בטענה: "כלום עני היית יותר מהלל?". הגמרא מספרת, כי הלל היה משתכר מטבע אחד בכל יום, חציו שילם לשומר בית המדרש כדי שיאפשר לו ללמוד תורה, ואת חציו שימר לפרנסת ביתו.

הלומד את גמרתנו מוצא עצמו תמה בהגיעו לתקנת אושא: "המבזבז, אל יבזבז יותר מחומש" מנכסיו! דין זה נלמד מהפסוק "עשר תעשר" שממנו אנו לומדים תן עשירית ועוד עשירית; חומש. כלל זה נאמר לגבי צדקה והוא תקף לגבי כל המצוות, שאין אדם מחוייב להוזיל מממונו יותר מחומש על קיום מצוות (רמ"א סימן תרנ"ו ועיי"ש משנה ברורה ס"ק ז), שמא יעני ויצטרך לבריות.

את טעם תקנת חז"ל מבאר הפתחי תשובה (יו"ד סימן קנ"ז ס"ק ד) בשם בעל "חומת ירושלים", כי אם יבזבז על מצווה אחת ממון רב, עלול להעני ומתוך עניותו יתבטל ממצוות רבות, לפיכך הורו חז"ל כי ימנע מבזבזו ממנו, בדומה לכלל הידוע, "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

כיצד, איפוא, בזבז הלל מחצית מהונו לקיום מצוות תלמוד תורה?

החפץ חיים זצ"ל (ליקוטי הלכות יומא שם) עומד על כך וכותב: "מוכח מזה שהאדם שאינו יכול ללמוד בעצמו ומוכרח לשכור איזה מלמד לזה, והוא איש עני שמוכרח להרוויח ממלאכה שעושה בשביל אחרים, אף על פי כן צריך לצמצם... ולחיות בצמצום רב ולשכור אחר שילמדו תורת ה'. ואינו דומה לזה דאמרין המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, דזהו רק לעניין צדקה [-ושאר מצוות-] אבל לא לעניין תורה, שהוא מחוייב לידע אותה והיא חיוני לנצח".

"רצה הקב"ה לזכות את ישראל": בספרו שם עולם (שער ההתחזקות פרק ה) מרחיב החפץ חיים בדבר ומסביר, כי "רצה הקב"ה לזכות את ישראל שיהיו חיים לעתיד לבוא חיי הנצח, וזה אי אפשר להשיג אלא באמצעות התורה שהיא מקור החיים... וכמו שאנו אומרים 'וחיי עולם נטע בתוכנו'. ולהיפך ח"ו, מי שפורש עצמו ממנה הוא פורש עצמו ממש מן החיים...". כלומר, לא יתכן שהורונו חז"ל לבלתי ממון את עצם חיינו.

גם השיטה מקובצת בסוגייתנו כותב, שאל יתמה אדם על דברי המדרש האומר שהמבזבז כל הונו לצדקה "צדקתו עומדת לעד", כי דברי המדרש אמורים לעניין תלמוד תורה!

אכן, מצאנו מדרשים ומאמרי חז"ל, המפליגים בחובת האדם לעשות כל שלא יזו כדי ללמוד תורה, ביניהם במדרש תנחומא (צו י"ז): "יש חיוב באדם ליתן כל ממונו ללמוד תורה לעצמו ולבניו... ואשרי האיש העוסק בתורה והנותן ממונו ללמד תורה לבנו, כי בשביל הממון שהוא נותן ללמוד זוכה לחיי העולם הבא".

החפץ חיים (שם עולם שם) אף מוצא לכך מקור בפסוק "ואהבת את ה' אלוך, בכל לבבך, ובכל נפשך ובכל מאדך". הוא מוכיח, כי כוונת הפסוק לאהוב גם את התורה, והרי נאמר בפסוק שיש לאהבה "בכל מאדך" - ממנו של האדם. בכל מאדך (ועיין עוד בספר ובתורתנו יהגה חלק א' פרק ה' סעיף ד').

דף נא/א כל העומד לגזוז כגזוז דמי

מדוע אתרוג שפיטמו נשר כשר לברכה?

הכל יודעים, כי אתרוג "חסר", שחלק ממנו נחסר, אינו כשר. לפיכך, הרוכשים אתרוג עם פיטם, נזהרים ביותר לבל יפול הפיטם מן האתרוג כדי שלא יהיה האתרוג "חסר".

סביר להניח שבלבו של כל רוכש אתרוג קיננה השאלה הבאה: מדוע אתרוג שנלקט מן העץ בלא פיטם כשר? הן בדרך כלל אתרוגי ארץ ישראל גדלים על העץ עם פיטם, אלא שרוב הפיטמים נושרים מאליהם מן האתרוג במהלך גדילתם. האין זה אתרוג "חסר"? הא ניחא אתרוגים שאינם מגדלים פיטם כלל ועיקר, אינם נחשבים "חסר" (רא"ש, וכן הביא הרמ"א או"ח סימן תרמ"ח סעיף ז), אך

השכיל והחכים וברבות הימים היה ליועצו הקרוב ביותר של המלך, ועל פיו נשק כל דבר.

קרבתו המיוחדת עוררה את קנאת בני משפחות האצולה, רבי המלוכה, שבינם לבין עצמם עדיין היו מכנים אותו "נער", והם החלו לדבר על אזנו של המלך, כי ידיו הטוב ביותר אינו אלא נוכל המועל בכספי המדינה. המלך לא הסכים לדבריהם ולא שעה למאמרם. אך כדי להשתיק את עדת מחרחרי הריב, החליט המלך בעצה אחת עמו, להפתיע את יועצו ולבקר בדירתו שבאחד מאגפי הארמון.

בבוקר בהיר הופתע היועץ לגלות על מפתן ביתו את הוד מלכותו מלווה בחבורת נכבדים שפניהם אינן מבשרות טובה. מכורח הנסיבות נאלץ המלך להסביר, כי הוא עומד לערוך חיפוש בביתו, נוכח החשדות המוכברות עליו השכם והערב. נבוך אך צייתן למלכו פתח היועץ לרווחה את ביתו על מסתרי, ארוניתו, גנזיו ועליותיו, ולשמחתו הרבה של המלך - לא נמצא דבר.

רגעים ספורים לפני שעזבו את הבית, הבחין אחד המלווים בידית נסתרת המבצצת מאחורי וילון כבד. - "אכן לא". התחנן היועץ.

חשדו של המלך התעורר באחת. ברק ניצת בעיניהם של מלחיה הינכה שנילוו אליו וגרגורים של שביעות רצון בקעו מגרונם בטונים שונים. הנה, נתפס.

בפנים אדומות מבושה הוא שב להעתיר ולהפציר בפני מלכו כי כבר נוכחו לדעת שאין בו כל און, וכי הוא מעמיד את כל שנות נאמנותו כלפי המלך שיעמדו לו לבקשתו זו האחת, הראשונה מאז דרכה כף רגלו בארמון, כדי שישעה המלך לבקשתו. - לא. ככל שתוסיף להפציר, אתה מגביר את החשדות כנגדך.

מכיס מכנסיו הוא שלף מפתח וסובב באיטיות את מנועל הדלת.

המלווים הצטופפו בפיות פעורים לרווחה, לנוכח העומד להתגלות מול עיניהם. קול בלתי מזוהה קרא, כי אפשר שעתה תבוא אל פתרונה תעלומת העלמותה הפתאומית של חותמת המלך. אחרים הזכירו בלחישות גוברות והולכות גניבות ומיעילות שהתרחשו במהלך השנים, חלקן, למען האמת, עוד זמן רב לפני שהכיר המלך את נער הרועים.

הדלת נפתחה לרווחה. **חדרון** צר ונמוך קומה נחשף במלוא מערמויו. על רצפתו פרושה מחצלת. על הקיר העירום תלה חליל עץ דהוי.

- **זכאי**, אבל תסביר! - **מיום** שהוד מלכותו לקחני תחת חסותו, פחדתי וחששתי פן יבוא יום בו רגשות גאוה ישתרגו על דעתי וישכנעוה כי בכוחי ובמעשי עליתי לגדולה. לפיכך, בכל בוקר אני מסתגר בחדרון זה דקות אחדות מתרכז. יושב על המחצלת ההיא, עליה ישבתי שכול רגליים בקצה היער, ומחלל את הנעימה ההיא שבעיצומה הוד מלכותו הניח עלי את כף ידו והעלני לגדולה. מכאן אני יוצא לעבודת יומי, לשרת את הוד מלכותו ונאמנותו ובמסירות.

★ ★ ★

הא לחמא עניא די אכלו אבהתא בארעא דמצרים. ליל הסדר. ליל החרות.

חלפו יותר משלשת אלפים ושלש מאות שנים מאז יצאנו ממצרים. שנים, אלפי שנים. ובכל שנה אנו יושבים בליל הסדר ומורים על המצה: זהו לחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצרים! בה היינו יכולים להיות עד היום הזה!

לא מכחנו ולא בשכלנו. הוא ברחמי המרובים גאלנו ממצרים ויאמצנו לעם סגולה כדי לתת לנו את התורה, ומתוך כך אנו מצוים לעבדו באמת וביראה כל הימים.

רבים מלומדי הדף היומי חשים תחושה דומה בעת הגיעם לשיעור הדף היומי. יש מהם האחרים על עסקים ענפים, עובדים רבים, מחלקות, אגפים, יש מהם סוחרים השולחים את ידם בענפי מסחר שונים. בן אנוש עלול לשקוע בהוויות העולם הזה, עד כי ישכח את מקומו האמיתי ואת תפקידו.

שיעור הדף היומי הוא הידית הנסתרת לחדר הפרטי של כל אחד. אליו הוא נכנס מידי יום, וישב כשווה בין שווים עם כל הלומדים. מעין חלון יומי

באתרוגים דנן שהיה בהם פיטם ונשר, מדוע אינם מוגדרים "חסר"? נפתח בגמרתנו.

לומדי הדף היומי מכירים בוודאי ממהלך לימודם במסכתות השונות את הכללים המפורסמים "כל העומד לזרוק - כזרוק דמי" (פסחים יג/ב), "כל העומד לפדות כפדוי דמי" (בבא קמא עז/ב), "כל העומד לחתוך - כחתוך דמי" (חולין עב/א).

השבוע אנו לומדים את הכלל "כל העומד לגזוז - כגזוז דמי". הגמרא מביאה מעשה ברב יוסף שהורה לגבות חוב מיתומים. מאחר שקיים כלל כי אין גובים מטלטלים השייכים ליתומים, הורה רב יוסף כי יגבו את החוב באמצעות בצירת ענבים, שהרי הם מחוברים לעץ, וכל המחובר לקרקע - כקרקע ואין דינם כמטלטלים. על אתר תמהו בפניו תלמידיו, הרי "כל העומד לגזוז - כגזוז דמי", ומאחר שהענבים עומדים להבצר, אין להחשיבם כמחברים אל העץ [השיבם כי התכוון לענבים שיוסיפו להשביח אם ישארו על העץ, ואלה אינם בגדר "כל העומד לגזוז"].

לכאורה, לאור המבואר בגמרתנו, השאלה מתפוגגת מאלה, שכן, באותם אתרוגים שפיטם נוסף במהלך הגדילה, לפי טבעם מלכתחילה אינם מסוגלים לגדל פיטם שישאר מחובר אליהם ומתחילת גידולו של הפיטם הוא עומד לנשור... פיטם זה מעולם לא נחשב, איפוא, חלק מן האתרוג והעדרו אינו משווה דין "חסר" לאתרוג.

ברם, זאת למודעי, כי אף על פי שסוגיינתו נוקטת את הכלל "כל העומד לגזוז - כגזוז דמי" ככלל פשוט ונהיר לכל, אין כך פני הדברים לגבי יתר דיני התורה, שהרי נחלקו תנאים לגבי תקפם של כללים אלה (ראה שבועות מג/ב, ועוד) [ורק לגבי המקרה שבסוגיינתו, גביית חוב מיוזשים, מוסכם על הכל כי כל העומד לגזוז כגזוז דמי. ראה תומים סימן צ"ה ס"ק ג' וקהילות יעקב סנהדרין סימן ס', ועוד]. הניתן, איפוא, להכריע את דינו של האתרוג?

ובכן, החתם סופר (שו"ת, י"ד סימן רנ"ו) מבהיר, כי אמנם קיימת מחלוקת תנאים לגבי הכללים "כל העומד...", אך יש מקרים בהם הכל מודים ש"כל העומד לגזוז כגזוז דמי". כלומר, מחלוקת התנאים מתייחסת לחפץ שבעליו הוא שרוצה לגזוז / לחתוך חלק ממנו, או שמצד הדין יש לעשות כן. ברם, אם חלק זה עומד להתלש מעצמו, שכך טבעו, הכל מודים ש"כל העומד לגזוז כגזוז דמי".

כתיבת ספרי תורה בדיו שצבעו מתחלף: לפיכך פוסק החתם סופר כי סופרי סת"ם, שעליהם להשתמש בדיו שחור בלבד לכתבת ספרי תורה, פרשיות תפילין ומזוזות, אינם רשאים להשתמש בדיו שחור שעם הזמן צבעו משתנה לצבע אדום, כי מאחר שעתיד הוא להשתנות כבר עתה אינו נחשב צבע שחור.

לאור דברי החתם סופר, כותב הגר"ש ואזנר שליט"א (שו"ת שבט הלוי חלק א' סימן קע"ז), ברור מאליי כי פיטם של אתרוג הנושר במהלך גדילתו אינו מחשיב את האתרוג כ"חסר", שהרי מלכתחילה נועד ליפול [ועיין שם שאפשר שלגבי ה"פיטם" אף אין צריך להגיע לדברי החתם סופר].

דף נא/ב במלכות בן נצר

בן נצר - מחריב ישיבת נהרדעא

גמרתנו מזכירה את "בן נצר", בן בליעל שהטיל את חיתתו על אנשי דורו ונודע בכך ששבה נשים.

מיהו בן נצר זה?

הרמב"ן נוקט [בשונה מרש"י בסוגיינתו] כי ייחודו של בן נצר היה, שאף על פי שלסטים הוא, נמנע משביית נשים נשואות. מתוך כך מעלה הרמב"ן אפשרות כי בן נצר זה הוא לא אחר מאשר נבוכדנאצר הרשע, שהחריב את בית המקדש הראשון והגלה את עמנו לבלב, ועליו נאמר במדרש (איכה רבה ה/א) כי נזהר משביית נשים נשואות. אולם, הרמב"ן דוחה זאת מפני שבמדרש אחר (בראשית רבה פרשה ע"ו) נאמר, כי דניאל ראה בחלומו את מלכות בן נצר עולה מתוך 'החיה הרביעית' המסמלת את גלות עשו הוא אדום, והרי גלות זו, גלות רומי היתה בעת חורבן בית שני! לפיכך מסיק הרמב"ן כי בן נצר אינו נבוכדנאצר אלא ליסטים שנהג כמנהגו (ועיין בחידושי הרשב"א רבינו קרשקט).

גם מאגרתו המפורסמת של רב שרירא גאון (רבנן סבוראי, אות צ) עולה כי בן נצר לא חי בתקופת בית ראשון. רב שרירא מספר כי בשנת ד' י"ט בא פפא בן נצר והחריב את העיר נהרדעא.

אכן, עיון בספרי קורות הימים מעלה, כי פפא בר נצר זה שלט על תדמור, עיר מרכזית שמקומה בין בבל, סוריה וארץ ישראל. שלטונו בא לו מכח הרומאים, כפי שחזה דניאל בחלומו מאות שנים לפני כן. בר נצר זה היה ליסטים שעלה לגדולה והחריב ערים ועיירות רבות בארץ ישראל ובבל, ביניהן את העיר נהרדעא, כאמור, בה שכנה ישיבתו של שמואל (להלן נד/א). חז"ל אף אומרים (מדרש בראשית רבה שם), כי בעת תפילת יעקב (בראשית לב/ב) "הצילני נא מיד אחי מיד עשו", כוונתו היתה להתפלל על בניו שינצלו מידי בן נצר זה "שבא מכחו של עשו".

עם חורבן נהרדעא על ידי בן נצר, העתק מרכז התורה לפומבדיתא, שם התפתח ושגשג ביתר שאת וביתר עוז (אגרת רש"י שם, סדר הדורות, ועוד).

שמחזיר למסגרת. לזכור מדוע אנו נמצאים כאן, בדרך אל השיעור, במהלכו, ואחר כך, מתחדדת התודעה כי מרכז העולם הוא התורה, החיים שלנו הם התורה. וחיי עולם נטע בתוכנו.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק, פפס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף מט/ב יארוד ילדה ואבני מתא שדיא

תנין אכזר

הריטב"א (בשם התוספות) כותב, "ירוד" פרושו הוא תנין והוא אכזר, וכמעט שהוא אוכל את בניו, לולי שהקב"ה נותן לו רחמנות בלבו והופך פניו מלראותם כדי שלא יחשוב לאוכלם, וחולץ שד ומניק. ועל כך נאמר בפסוק, "גם תנין חלצו שד הניקו גוריהן". היינו, אפילו התנין האכזר שרק כפסע מפריד בינו לבין אכילת ילדיו על ידו, מאכיל לבסוף את ילדיו. וזו היא התוכחה המושמעת באוזני מי שמסרב להאכיל את ילדיו, שאכזר הוא יותר מהתנין, שלבסוף מאכיל את יוצאי חלציו, ואילו זה, מסרב להאכילם.

דף מט/ב הא בחיורי, הא באוכמי

חינוך הבנים

ברש"י מבואר, שכאשר בני העורב קטנים, צבע הנוצות המכסות את גופם הוא לבן, ולכן סבור העורב שאין אלה ילדיו, ומתאכזר עליהם עד שנוצותיהם משחירות והוא מכירם כצאצאיו (ריטב"א בדעת רש"י). על פי זה מסביר החתם סופר (בחידושיו למסכת כתובות, בסוגיינתו), את דברי הגמרא (עירובין כא/ב), האומרת "במי אתה מוצאן" - מי הוא זה הזוכה לכתר תורה - "במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב".

כותב החתם סופר, שהכוונה היא שאם הבנים אינם דומים לאביהם בלימוד התורה ובצדיקות ובדרכיו הישרים, 'מתאכזר' אביהם עליהם. וכשהיו דומים והולכים בדרכי אבותיהם הטובים והישרים - מרחם עליהם, וכך מובילם בדרך ישרה למען יעלו במסילה העולה בית א-ל.

דף מט/ב הא בחיורי, הא באוכמי

מניין ניזונים בני העורבים?

מניין אם כן ניזונים בני העורב בקטנותם, בעוד נוצות לבנות מעטרות את גופם, הרי באותה העת הוריהם מתאכזרים אליהם ואינם מכירים בהם? **כותב רש"י** (תהילים קמז/ט), ומפרשים נוספים (שם), שהקדוש ברוך הוא מרחם עליהם ומזמין להם יתושים מתוך צוואתם ונכנסים לתוך פיהם. **מוסיף הרד"ק** (שם), שמוסר ההשכל הנלמד מכך הוא: "הנה הקב"ה עוזר החלושים שאין בהם יכולת מעצמם. וכן עשה לישראל שהיו נטושים בגלות מאין כח, כי האל יתברך רוצה בחלושים ובשפלים, לא במתגברים ומתגאים בכחם וביכולתם".

דף נ/א בציר מבר שית לא תקביל

מתי מתחילים ללמוד תורה?

בסוגיינתו מבואר שגיל שש הוא הזמן בו האב צריך להתחיל ללמד את בנו תורה. **אולם**, הרמ"א (שו"ע י"ד סימן רמ"ה סעיף ח' בשם האברנאל בפירושו למסכת אבות) פוסק, שמיד כשמגיע הילד לגיל שלוש שנים שלמות, מלמדים אותו אותיות התורה, כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה. **אך** הגר"א (שם) חולק, וסובר שכבר קודם לכן, יש לאב ללמד את בנו את אותיות התורה משעה שמתחיל לדבר. זאת, על פי דברי רש"י שכותב (דברים פ"א, י"ט), "משעה שהבן יודע לדבר, למדהו 'תורה צוה לנו משה', שיהא זה למוד דבורו" היינו, כדי שתחילת דיבורו של התינוק יהיה בדברי תורה.

אל יתמה הלומד, הן גמרתנו מביאה ברייתות, שנשנו על ידי התנאים, והגמרא מפרשת כי הן עוסקות בבן נצר! הא כיצד? הן בן נצר לא היה בתקופת התנאים, כי אם בתקופת האמוראים! ובכן, כוונת הגמרא לדוגמא בעלמא, שהברייתא עוסקת בשודד דוגמת בן נצר [ראה רש"י הכותב כן לגבי הברייתא שפורשה בגמרא על מלכות אחשוורוש].

דף נג/א מוחלת כתובתה

ראובן שהתחייב לשמעון לתת ללוי

"כתובת בנין דכרין" היא אחת מתקנות הכתובה של חז"ל בהן עוסקת סוגייתנו.

תקנה זו קובעת כי אם בעל ירש את אשתו, לאחר מותו רק בניו מאשה זו יורשים את הנכסים שנכתבו בכתובתה ולא כל בניו, אם יש לו עוד בנים מאשה אחרת. הגמרא (נב/ב) מבארת, כי תקנה זו נובעת מן העובדה, שאבות חששו להעניק לבנותיהן נדוניה מכובדת מתוך חשש שמא ברבות הימים תמות בתם, בעלה יירש את כל נכסיה, ובבוא יומו, כל נכסי הבעל יחולקו שווה בין כל יורשיו, הן בניה של אשתו זו והן בניו מנשים אחרות שהיו נשואות לו. לפיכך תקנו חז"ל, כי 'כתובתה', היינו: נדונייתה וכן התחייבותיו הכספיות של הבעל כלפיה, ינתנו לבניה בלבד ולא יחולקו בין כל היורשים [הגמרא מוסיפה להסביר מדוע כללו בתקנה זו את כסף הכתובה ולא את הנדוניה בלבד].

הגמרא מבהירה כי תקנה זו מורכבת משני חלקים. מחד, חז"ל קבעו זאת כדין ירושה, שנכסים אלה יגיעו בירושה אך לבניה. מאידך, גם קבעו חכמים תקנה זו כחיוב כתובה, היינו: התחייבות של הבעל.

בגמרתנו נאמר, כי אשה יכולה למחול על חיוב הכתובה שבעלה התחייב לה ובעשותה כן אין בניה מקבלים "כתובת בנין דכרין".

במאמר הבא ננוכח כי שתי אפשרויות יש לפרש את דברי הגמרא, לאור מחלוקת איתנים בין רבותינו הראשונים.

הנושא שבו אנו עוסקים הוא התחייבות.

ראובן יכול להתחייב ממון לשמעון, וההתחייבות תחול.

ברם, האם יכול ראובן להתחייב לשמעון שיתן ממון ללוי?

הרשב"א (שו"ת חלק א' סימן א') נוקט בנחרצות כי התחייבות מסוג זה אינה חלה, לפי שאין מאומה בהתחייבותו של אדם לחבירו "אעשה כך וכך", רק ממון הוא יכול להתחייב לו, ואילו במקרה דנן, הן ראובן מתחייב לשמעון, כי יתן ממון ללוי, כלומר, מבחינת שמעון ראובן מתחייב לו שיעשה פעולה מסויימת, אך לא התחייב לו ממון, ולפיכך אין התחייבותו חלה.

אולם, התוספות רי"ד נוקט כי יכול אדם גם יכול להתחייב לחבירו כי יתן ממון לאחר והתחייבות זו תחול.

עתה נעסוק בגמרתנו.

מדוע אם מחלה האשה על כתובתה, בניה אינם מקבלים אותה לאחר מותה?

ההסבר הפשוט הוא, כי התחייבותו של הבעל מכח תקנת חז"ל היא ישירות לבנים, שהם יקבלו את החוב שהוא חייב לאמם. משמחלה היא על חובה זה, מה יתן לבניה?

אולם, התוספות רי"ד פירש את גמרתנו באופן שונה, זאת אנו למדים מכך שכתב, כי ממנה מוכח שכאשר אדם התחייב לחבירו לשלם ממון לאחר, החוב מתייחס לאדם שלו התחייבו, הוא בעל החוב! אשר יקבע את גורלו. כלומר, אם ראובן התחייב לשמעון לתת כסף ללוי, שמעון הוא בעל הדבר וברצותו הוא מוחל על החוב וראובן אינו צריך לתת ללוי מאומה.

לאור שיטתו, פירש, איפוא, התוספות רי"ד את גמרתנו, כי התחייבותו של הבעל מכח תקנת חז"ל היא לאשה, שאם ימות הוא בניה יקבלו לאחר מותו את כתובתה. מעתה, היא בעלת החוב ובמחלה עליו היא פטרה אותו מחובו כלפיהם, שהרי לה התחייב לתת להם ממון ובסמכותה למחול לו על חוב זה.

נמצא, שלפי הרשב"א מסתבר שתקנת "בנין דכרין" היא ישירות לבנים, שאם לא כן אין היא תקפה, אלא שהתחייבותו היא שאת חוב אמם יתן להם, ומשנמחל חוב אמם, אין לו מה ליתן להם. ואילו לפי התוספות רי"ד, התחייבותו של הבעל היא לאשתו, שיתן ממון לבניה.

[ועיין אור שמח הלכות אישות פרק י"ט הלכה י"ב, שביאר את דעת הרמב"ם בדין מחילת האשה על תקנת מזון הבנות, על פי סברה זו שהחוב לאשה].

דף נ/א מאי אסותיה אצותא דדיקלא במיא, נשפייה ונשקיה

חרם הקדמונים על שימוש בסגולות חז"ל

המהרש"ל (יש"ש חולין פ"ח ס' יב) כתב, שישנו חרם קדמונים שלא לעשות כל שימוש בסגולות או ברפואות המוזכרות בדברי חז"ל וזאת, שמא העושה זאת לא ידקדק בעשייתם כראוי, ואז לא יצליח הדבר בידו, ויבוא לזלזל בדברי חז"ל הקדושים. ומסיים המהרש"ל, "ואם הראשונים כענקים ואף על פי כן נמנעו מלהשתמש בסגולות אנו כיתושין על אחת כמה וכמה".

דף נ/א הון ועושר בביתו

"הון ועושר - בביתו"...

האלשיך מבאר את הפסוק על דרך הדרש והמוסר באופן זה: "הון ועושר בביתו" היינו, שאת העושר והממון שצבר האדם בחייו, הוא משאיר לאחר מותו בביתו... ברם, "וצדקתו עומדת לעד" - אך את המצוות והמעשים הטובים שעשה במשך חייו, נשארים עמו לעד.

דף נ/א הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים

התורמים להדפסת ספרים

כותב הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל (בספרו רוח חיים סי' ער), שלפי זה נראה, שהוא הדין למי שנותן מעות נדבה להדפיס ספר חדש מתורתם של הראשונים או של האחרונים, שזהו בכלל מה שאמרו, "וצדקתו עומדת לעד", זה הכותב ספרים ומשאילם לאחרים.

לעילוי נשמת

הרב ר' שמואל אליעזרי זצ"ל
ב"ר אליעזר ז"ל נלב"ע ג' באדר תשנ"א
והרבנית מרת בתיה אליעזרי ע"ה
ב"ר ישראל זאב הלוי איש הורוויץ זצ"ל
נלב"ע ז' בניסן תשמ"ח תנצב"ה
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת פסיה שיינדל (הגר) אפל ע"ה
ב"ר שמואל ז"ל נלב"ע ב' בניסן תשנ"ב
ולעילוי נשמת מר"ח
הר"ר אלתר יוסף מאיר הרשקוביץ ז"ל
ב"ר יואל ז"ל נלב"ע ה' בניסן תשל"ז תנצב"ה
הונצחו ע"י ער"ד
הר"ר שמואל ואסתר אפל שיחיו - ב"ב

לעילוי נשמת

הר"ר מאיר קאהן ז"ל ב"ר שמואל צבי הי"ד
ומרת מלכה צביה קאהן ע"ה ב"ר זכריה הי"ד
נלב"ע כ"ו בשבט תשכ"ט
ולע"נ מרת שרה פרומה וייץ ע"ה ב"ר מאיר ז"ל
ורפאל וייץ ז"ל ב"ר יצחק ז"ל תנצב"ה
הונצחו ע"י בנימין ור' לאה קרניאל שיחיו

לעילוי נשמת

ר' יצחק גולדשטיין ז"ל
ב"ר אברהם ז"ל נלב"ע ו' בניסן תשמ"ה
תנצב"ה
הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת שרה שטרנטל ע"ה ב"ר נחום זאב ז"ל
נלב"ע ו' בניסן תשמ"ח תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה הר"ר ברוך מרדכי שטרנטל ומשפחתו שיחיו ר"ג - מונטריאול

נר ה' נשמת אדם

